

afbeeldingen, al hadden de kunstenaars in de klassieke verhalen een prefiguratie van voorvallen uit de christelijke traditie gezien. Tijdens de contrareformatie werd scherp gelet op voorstellingen die over de schreef gingen. Ook Calvijn en andere hervormers zagen niets in mythologische afbeeldingen, die evenwel in de protestantse landen een vervanging konden vormen voor de vroegere gewijde katholieke onderwerpen. Toch had de hervorming volgens mevrouw De Bosque geen grote invloed op de maniëristen. Zij meent merkwaardigerwijze na deze beschouwingen (die hier in wat andere ordening zijn weergegeven dan in haar werk het geval is) te moeten opmerken dat in tegenstelling tot de beeldenstormers de katholieke geestelijkheid 'de artistieke voorstelling' redde op voorwaarde dat zij eerbaar bleef, wat alleen kon geschieden door nauwe samenwerking met de kunstenaars (49). Een vreemde uitlating als men de enorme produktie van katholiek en protestant in haar boek bekijkt.

Geschiedenis is voor mevrouw De Bosque niet altijd een voortgang in de tijd. Want de beeldenstorm was immers een incident en woedde nooit overal even hevig noch waren alle protestanten, om maar niet te refereren aan de 'protestantiserenden', kunsthaters. Chr. White in zijn *The Dutch Painters* volgend meent zij dat de schilders tijdens de 'godsdienstonrust' voorzichtig waren geworden wat opdrachten voor de kerk aanging, daar het resultaat door de protestanten vernietigd kon worden en dat ook de stadsbesturen weinig opdrachten gaven. Alleen in het katholiek gebleven Utrecht zouden de schilders meer vrijheid dan elders hebben genoten (77). Zij creëert zelfs een op de religieuze factor teruggaande tegenstelling tussen deze stad en Holland en Zeeland (92). In dit voorbeeld wordt een hele tijdsspanne tot een blok gedegradeerd. Leicester en Prouinck zouden zich in hun graf omdraaien! Nog ergere verwarring ontstaat waar de geboorte van Jan van Scorel op 1 augustus 1495 'als onechte zoon van een dominee' vermeld wordt. Maar deze lapsus mag misschien worden geweten aan de abominabele vertaling, vol gallicismen en letterlijk uit het Frans overgenomen zinswendingen, die ons de lust van het aanhalen benemen.

Het is dus een boek geworden dat, behalve tot kijken, aanzet tot denken over cultuurhistorische vraagstukken, zoals waar de schrijfster in haar conclusie een vergelijking treft tussen het maniërisme van Noord en Zuid. Zij ziet de vastgestelde verschillen geheel als een kwestie van beïnvloeding. De vraag is echter of het maniërisme in Antwerpen alleen onder invloed van een klassieke stijl, zoals mevrouw De Bosque zegt, dermate conservatief van uitwerking werd. Immers de vele Vlamingen die naar het Noorden trokken brachten daar wel kunstwerken van een heel ander, krachtiger en boeiender karakter tot stand.

E. O. G. Haitsma Mulier

R. Mortier, H. Hasquin, ed., *Etudes sur le XVIIIe siècle*, XII, *Une famille noble de hauts fonctionnaires: les Neny* (Groupe d'étude du XVIIIe siècle; Brussel: Editions de l'Université de Bruxelles, 1985, 128 biz., B095, -, ISBN 2 8004 0890 1).

Deze publikatie van de Groupe d'étude du XVIIIe siècle met als ondertitel: 'een adellijke familie van hoge ambtenaren: de Neny's' bevat vijf uiteenlopende bijdragen, die elk een afzonderlijke bespreking vragen. Ruim de helft van het boek is gevuld met een biografie van Patrice Mac Neny (1676-1745) door Bruno Bernard, die dit eerste artikel aanvult met een aparte bijdrage over de onderlinge verhouding tussen vader Mac Neny en zijn — in de Bel-

gische historiografie beter bekende — zoon Patrice-François de Neny. Nadien volgt een studie over de bibliotheken van beide Neny's en tenslotte volgen er nog twee totaal andere bijdragen respectievelijk over een Franse, rondreizende kunstenaar Servandoni en een verslag van een studiedag over de doodstraf en het strafrecht in de achttiende eeuw.

Het levensverhaal van Patrice Mac Neny, die het tot secretaris van staat en oorlog in de Oostenrijkse Nederlanden bracht, is een bewerking van de licentiaatsverhandeling, die de auteur maakte onder leiding van professor Hasquin. Hij kon hiervoor gebruik maken van elf registers, die in 1983 'gevonden' werden bij de inventarisatie van het archieffonds Neny-Desandrouin. Zij bevatten de adviezen van Mac Neny als buitengewoon fiscaal raadsheer bij de Raad van Financiën, waarvan het oorspronkelijke archief in 1731 grotendeels door een brand verwoest werd. Vanuit deze beperkte basis vertrok Bernard om — zo volledig mogelijk — het leven van deze tot Brabander genaturaliseerde Ier te reconstrueren. Daarnaast maakte hij nuttig gebruik van verscheidene andere archieven van de centrale administratie om zo via een biografie diverse aspecten van de economische en institutionele geschiedenis te bestuderen. Door een zeer systematische aanpak deelt hij zijn informatie over Neny respectievelijk als persoon en als ambtenaar op een vrij gescheiden wijze mee, zodat de nodige synthese ontbreekt. Uiteraard behandelt hij in een eerste deel de Ierse afkomst van Mac Neny, vervolgens zijn huwelijk, om tenslotte zijn financieel vermogen te schatten. Hierna peilt hij naar het gevoelsleven en de vriendschapsrelaties van deze immigrant. Hij beschrijft meer uitgebreid zijn opleiding te Leuven en zeer beknopt het begin van de beroepsloopbaan. Hij beëindigt dit tweede deel met een kwantitatieve studie en analyse van de bibliotheek van deze jurist. In een derde deel toont Bernard hoe Neny als ijverig ambtenaar bij de Raad van Financiën de belangen van de keizer tegenover de talloze plaatselijke aanspraken verdedigde, hoe hij als diplomaat optrad bij de nieuwe onderhandelingen over het barrièretractaat in 1718 en hoe hij mee de basis legde voor de Oostendse Compagnie. In het laatste deel behandelt de auteur het hoogtepunt van Neny's loopbaan, namelijk zijn werk als secretaris van staat en oorlog. Op het ogenblik dat de Spaanse secretaris Navarro overleed, had Mac Neny als vertrouwensman van de gevolmachtigde minister Prié 'de facto' reeds zes jaar dit ambt vervuld. Ondanks het verzet van de Raad van State kreeg hij deze functie toch officieel toegewezen en wist hij ze weer te herwaarden. Bernard concludeert terecht dat Neny veeleer mede de continuïteit in het beheer van de Zuidelijke Nederlanden onder de wisselende regimes verzekerde in plaats van dit te vernieuwen, dat men de interne conflicten binnen de administratie niet mag onderschatten en dat het boeiend is te onderzoeken welk werk topambtenaren in werkelijkheid verrichten. Hij wijst hierbij ook op de rol van de ambtenaar Neny op het economische terrein en op het economisch verband tussen de Zuidelijke en de Noordelijke Nederlanden.

In een tweede artikel vervolledigt Bernard deze biografie op basis van twee 'familie-geschiedenissen' geschreven door de zoon Patrice-François de Neny, die zijn schitterende loopbaan in de administratie besloot als voorzitter van de Geheime Raad. Uiteraard is het te betreuren dat Bernard beide artikelen niet tot één geheel verwerkt heeft, wat mijns inziens zonder problemen kon omdat hij in deze bijdrage de visie van de zoon op de vader bespreekt, de parallellen tussen de loopbaan van beiden bekijkt, om te eindigen met enkele notities in verband met de Ierse oorsprong van de familie. Kortom deze weergave van een mededeling door Bernard op het colloquium over Patrice-François de Neny is te beknopt om op zichzelf interessant te zijn en ware beter met het vorige artikel versmolten.

Dit geldt echter niet voor de bijdrage van Claude Sorgeloose over de bibliotheek van res-

pectievelijk vader en zoon Neny. Deze auteur brengt een degelijke kwantitatieve en kwalitatieve analyse van beide bibliotheken op basis van de catalogi opgesteld naar aanleiding van hun verkoop in respectievelijk 1749 en 1784. Zijn beoordeling van de collectie van Mac Neny is genuanceerder en rijper dan deze door Bernard, terwijl ook zijn conclusies over het boekenfonds van Patrice-François de Neny nauwkeurig afgewogen zijn.

In het volgende, korte artikel toont Paul de Zuttere aan dat vier tekeningen, die door Herman Liebrecht en nadien door Couvreur in de tentoonstellingscatalogus *Diderot et son temps* toegeschreven worden aan Jean-Nicolas-Jérôme Servandoni, in werkelijkheid door zijn zoon Jean-Adrien-Claude gemaakt werden.

Tot slot brengt Michèle Mat de samenvatting van zes spreekbeurten gehouden op een studiedag over de doodstraf en de hervorming van het strafrecht tijdens de achttiende eeuw in Frankrijk, de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik. Zij beperkt zich tot een degelijke weergave van de referaten van de gezaghebbende sprekers, zodat de lezer op voldoende wijze geïnformeerd wordt over dit omstreden onderwerp.

Kortom dit boek vormt geen homogeen geheel, waarbij de ondertitel zelfs eerder misleidend genoemd mag worden. De lezer, die verwacht had meer te vernemen over de leef- en denkwijze van de ambtsadel in de achttiende eeuw, komt bedrogen uit. Hij verneemt weliswaar verscheidene, boeiende details over één persoon, namelijk Patrice Mac Neny, maar moet daarvan zelf een synthese maken. De bijdrage over Servandoni bleef bij gebrek aan bronnen zeer beknopt, terwijl het verslag van de studiedag meer aandacht verdient, dan de in dit boek toegemeten ruimte.

W. Baeten

M. Bakker, e.a., *Hugenoten in Groningen. Franse vluchtelingen tussen 1680 en 1720* (Groningen: Wolters Noordhoff-Bouma's Boekhuis, 1985, 218 blz., f37,50, ISBN 90 6243 044 9).

In het raam van het herdenkingsjaar van de herroeping van het Edict van Nantes heeft een groep studenten en afgestudeerden van de Rijksuniversiteit Groningen een archiefonderzoek verricht naar de hugenootse vluchtelingen in de stad Groningen. Vanuit een aantal feitelijke vragen naar aantal, identiteit, herkomst, beroepsactiviteiten, vermogen en integratie in het stedelijk leven hebben de auteurs, die dit sympathieke en prettig leesbare boekje collectief hebben ondertekend, een gedetailleerd en vaak levendig beeld geschetst van het wel en wee van de hugenoten in hun stad.

Ze bespreken de vestigingspolitiek van de Groninger magistraat en laten zien dat die aanvankelijk niet alleen voor de Franse vluchtelingen was bedoeld, doch er na 1685 wel een emotioneel accent te hunnen gunste bijkreeg. De vestiging van bedrijven werd fors gestimuleerd — Jean Briots zijdefabriek is er het belangrijkste voorbeeld van — , maar het lijkt erop dat de magistraat soms wat naïeve denkbeelden had over macro-economische problemen als de internationale afzetmarkt. En ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat hij zich af en toe in het ootje heeft laten nemen door ondernemende grootsprekers of avonturiers, die toevallig ook hugenoot waren. Feitelijk mislukten in Groningen (zoals vrijwel overal elders in de Republiek) alle ambitieuze of grootschalige projecten al na korte tijd. Deden veel hugenoten zich niet kundiger voor dan zij in werkelijkheid waren? De beeldvorming over de